

СТАНОВИЩЕ И ПРЕПОРЪКИ ЗА

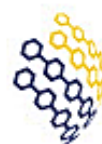
ПРЕВЕНЦИЯ НА ЗЛОУПОТРЕБАТА С ДИАЗОТЕН ОКСИД

ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ И АНАЛИЗИ
СОФИЯ, 2022 Г.

ИЗДАВА:

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР

EUCPN^{EU}₂₀^{HR}
EUROPEAN CRIME PREVENTION NETWORK

“

Нашето изследване
показва, че държавите членки на ЕС
се тревожат предимно за отрицателните
последиви върху общественото здраве
вследствие на употребата на райски газ,
а не толкова за евентуалното
нарастване на престъпността. Ето защо
препоръчваме фокусът да бъде
поставен върху мерките за
противодействие на видимостта и
достъпността на диазотния оксид, като не
се забравя, че трябва да се извърши
задълбочена оценка на риска, преди
налагането на широкомащабни
интервенции.

”

ВЪВЕДЕНИЕ

По време на хърватското председателство Европейската мрежа за превенция на престъпността /ЕМПП/ бе фокусирана предимно върху превенцията на престъпленията, свързани с наркотици. През последните няколко години в Република Хърватия стана популярна употребата на диазотен оксид (*известен също като райски газ и хипи крек*) за развлекателни цели по време на музикални фестивали и партита. Тъй като диазотният оксид е вещество с редица законни приложения в медицината и хранително-вкусовата промишленост, той може лесно да бъде закупен и забраната на незаконните продажби е трудна задача. Поради това хърватското председателство поиска от ЕМПП да формулира препоръки, които да допринесат за предотвратяването на злоупотребата с диазотен оксид. Нашето изследване обаче показва, че държавите членки на ЕС се тревожат предимно за отрицателните последици върху общественото здраве, а не толкова за евентуалното нарастване на престъпността вследствие на употребата на райски газ. Ето защо препоръчваме фокусът да бъде поставен върху мерките за противодействие на видимостта и достъпността на диазотния оксид, като не се забравя, че трябва да се извърши задълбочена оценка на риска, преди налагането на широкомащабни интервенции.

Заглавие

EUCPN (2021).

Становище и препоръки:

Предотвратяване на злоупотребата с диазотен оксид. Брюксел.

Правна бележка

Съдържанието на тази публикация не отразява непременно официалните становища на която и да е държава членка на ЕС или която и да е агенция или институция на Европейския съюз, или Европейските общности.

Автор:

Dorien Stevens, Policy officer
EUCPN Secretariat

Проект 'EUCPN Secretariat',
January 2021, Brussels

Превод и адаптация на текста:
експерти от НЦОЗА

СЪДЪРЖАНИЕ

	Въведение	3
01	Какво е диазотен оксид?	5
02	Какви са рисковете за здравето?	6
03	Престъпления, свързани с употребата на райски газ	7
04	Положението в страните членки на ЕС	8
05	Препоръки	9
06	Разработване на ефективен отговор за предотвратяване на злоупотребата с райски газ	11
	Бележки под черта	12
	Библиография	13

01 КАКВО Е ДИАЗОТЕН ОКСИД?

Диазотният оксид е безцветен, незапалим газ с леко сладникова миризма, който се прилага като упойка в медицината вече повече от 150 години и продължава да се използва широко за медицински, стоматологични и ветеринарни цели. От неотдавна диазотният оксид започна да се прилага и в хранително-вкусовата индустрия като смесител и разпенващ агент. За тази цел се употребяват зарядни устройства за бита сметана или „уипети“ под формата на стоманени цилиндри от 8 грама.¹ Още през Викторианската епоха е установено, че при вдишване газът може да предизвика еуфория,

придружена от приятни и психеделични ефекти. Именно това предизвика употребата му с развлекателна цел по време на партита с райски газ.² През новото хилядолетие диазотният оксид отново се появи като едно от най-често използваните „легални“ упойващи вещества от юноши и млади хора по време на партита. Поради законната си употреба, диазотният оксид може да бъде закупен в супермаркети, заведения за обществено хранене, онлайн или дори в клубове в повечето държави членки на Европейския съюз.³

02 КАКВИ СА РИСКОВЕТЕ ЗА ЗДРАВЕТО?

Вдишването на диазотен оксид може да доведе до интоксикация и увреждания, като респираторни, сърдечносъдови, неврологични и психиатрични. В някои случаи тези увреждания могат да бъдат по-сериозни. Например, ако случайно се използват летливи вещества или газове, които са много токсични, ако потребителите комбинират употребата на диазотен оксид с алкохол или други наркотици⁴ или ако газът се вдишва директно от капсули или цилиндри, вместо от балон.⁵ Освен това, малките каплети често са евтин нерегламентиран внос от Китай и е установено, че съдържат частици и маслени остатъци, които не се срещат в тези, закупени от оторизирани производители и предназначени за употреба като анестетик или в хранително-вкусовата промишленост.⁶ Тъй като ефектите са краткотрайни и приятни, хората могат да го приемат последователно и многократно.⁷ Съобщенията за инциденти са именно при такъв прием.⁸ Комбинирането на диазотен оксид с алкохол и наркотици увеличава вероятността за причиняване на вреда.⁹

Няма докладвани случаи на зависимост в литературата при хронична употреба на диазотен оксид и се предполага, че неговият потенциал за пристрастяване е нисък. Въпреки това честата или продължителна употреба на диазотен оксид неутрализира действието на витамин В12, което води до функционален дефицит на този витамин. Това първоначално причинява изтръпване на пръстите, което може да прогресира и да се развие в сериозни физически увреди.¹⁰ И, въпреки че доказателствата са ограничени, възможно е диазотният оксид да обостри някои психични разстройства и употребата му да доведе до рецидив на мания.¹¹ Въпреки тези вредни ефекти, резултатите от международно проучване за сегашната употреба на диазотен оксид показват, че по-голямата част от употребяващите го не се притесняват от последиците за здравето си, свързани с употребата му.¹² Дори изследователите не смятат за големи рисковете, свързани с употребата на райски газ и предполагат, че за тези, които не го употребяват много често, той е „безопасно вещество“, освен ако човек не е пиян или упоен с други вещества.¹³

ОЗ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С УПОТРЕБАТА НА РАЙСКИ ГАЗ

Изпратихме въпросник до представителите на държавите членки на ЕС в ЕМПП. От шестнадесетте държави членки, които отговориха на въпросника, шест¹⁴ са изправени пред проблеми, свързани с развлекателната употреба на диазотен оксид. Резултатите показват също, че държавите членки, които са наложили мерки за намаляване на употребата на диазотен оксид, са направили това в резултат на опасения за общественото здраве, а не защото употребата на диазотен оксид води до увеличаване на престъпността. Ако има връзка с престъпно поведение, то това е свързано най-вече с причиняването на нарушения на обществения ред на публични места – прекомерен шум, замърсяване и събирания. Тези фактори могат да увеличат чувството на несигурност в квартала. Замърсяването на обществените пространства се асоциира с по-слаб социален контрол, повишена престъпност и несигурност в квартала.¹⁵ В Нидерландия расте броят на пътните инциденти,

Ако връзката между употребата на райски газ и престъпността е слаба, логично е да се запитаме дали има индикации за участие на организирани престъпни групи.

свързани на диазотен оксид. Употребата на диазотен оксид по време на шофиране е трудно да бъде доказана, тъй като прекият му ефект е краткотраен и не може да бъде открит в кръвта, урината, дъха или слюнката на водача.¹⁶

Ако връзката между употребата на райски газ и престъпността е слаба, логично е да се запитаме, дали има индикации, че са замесени организирани престъпни групи. Според проучване в Нидерландия, рискът търговията с диазотен оксид да се преплита с организираната престъпност е малък. Това е така, защото диазотният оксид може лесно да бъде придобит по законен начин. Има обаче някои индикации, че са замесени

престъпни организации, тъй като търговията е доходносна.¹⁷ Същевременно трябва да се има предвид, че ограничаването на законната продажба на диазотен оксид може да доведе до появата на престъпна верига.

04 ПОЛОЖЕНИЕТО В СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

В повечето държави членки диазотният оксид не е контролирано вещество. Въпреки това, **някои страни прилагат разпоредби, които ограничават продажбата на диазотен оксид.**

В някои страни, като Испания, продажбата на диазотен оксид за кетъринг и други законни нужди е легална, освен ако лицето, което го продава, знае или ако съществуват обосновани предположения, че веществото се придобива с цел индивидуална употреба. Освен това има държави, като Ирландия, които вече криминализират продажбата на диазотен оксид на лица под 18-годишна възраст, а не неговото вдишване или употреба. През януари 2020 г., след редица инциденти, датското правителство предприе пакет от шест мерки за ограничаване на продажбата на диазотен оксид на лица под 18-годишна възраст, като е предвидена оценка на ефекта от тези мерки в началото на 2021 г., с цел предоставяне на информация за други държави членки, които са изправени пред същите проблеми. Някои държави са в процес на приемане на подобни законодателни мерки, въпреки че много експерти не подкрепят забраната за продажба на диазотен оксид. Забраната не само би могла да привлече допълнително внимание към възможната злоупотреба с диазотен оксид, но може лесно да бъде заобиколена чрез интернет и би била много трудна

за прилагане, като се има предвид легалното използване на диазотен оксид в общественото хранене.¹⁸

След извършване на оценка на риска, правителството на Нидерландия реши да включи диазотния оксид в списъка към Закона за опиума като мярка за намаляване на предлагането, като по този начин го обозначава като „мек наркотик“. Това означава забрана на какъвто и да е внос/износ, търговия или продажба на диазотен оксид. Въпреки това, в малки количества той все още може да се продава на частни лица за употреба като хранителна добавка. Тук също трябва да се отбележи, че използването му няма да бъде забранено. Причината за това е да се избегне ситуация, в която страхът от повдигане на наказателно обвинение да обезсърчи хората, които изпитват (здравословни) проблеми, свързани с употребата на наркотици, да потърсят помощ и съдействие. Нидерландия и Белгия посочиха, че използването на диазотен оксид може да бъде забранено на местно ниво чрез използване на местни наредби, и това вече се случва.

Много експерти не подкрепят забраната за продажба на диазотен оксид. Забраната не само би могла да привлече допълнително внимание към възможната злоупотреба с диазотен оксид, но може лесно да бъде заобиколена чрез интернет и би била много трудна за прилагане, като се има предвид легалното използване на диазотен оксид в общественото хранене.

05 ПРЕПОРЪКИ

Ако диазотният оксид не бъде забранен, какво може да се направи, за да се отговори на опасенията за общественото здраве, свързани със злоупотребата му? Мерките трябва да бъдат пропорционални - не е нужно да използваме чук, за да счупим яйце. С оглед на факта, че огромното мнозинство от потребителите използват диазотен оксид рядко и предвид факта, че употребата не е свързана със значителна вреда, не са необходими тежки интервенции. Ако обаче делът на активно употребяващите, изложени на риск от остри увреждания, се увеличи, би била удачна по-сериозна намеса.

Задълбочената оценка на риска е единственият начин да се прецени коя интервенция е най-подходяща в дадена ситуация. Това дава и повече информация за ситуацията по отношение на употребата, свързаната вреда и наличието на райски газ. Събирането на тази информация също е добра отправна точка за мониторинг.¹⁹

Въпросникът показва, че Нидерландия е единствената страна, която е извършила такава оценка. В Нидерландия правителството може да предлага политически действия за включването на нови вещества в забранителен списък само въз основа на оценка на риска и това е стандартна процедура. В Ирландия, *Health Service Executive* събира доказателства за

употребата на диазотен оксид на национално ниво, с помощта на специалистите по зависимости. *HSE* също е в контакт с полицията и болниците, както и с Национален токсикологичен информационен център.

Ако бъде извършена оценка на риска, държавите ще могат да идентифицират **място, среда и целеви групи** за възможни интервенции. Интервенциите трябва да са целенасочени и персонализирани, тъй като съществува риск за повишаване на популярността и интереса към веществото.²⁰

Повишаването на осведомеността и знанията на местните заинтересовани страни засилва ангажираността им. Целта на участието на общността е да се противодейства на видимостта и достъпността на диазотен оксид.²¹

Фактът, че е изключително лесно да купиш в магазина патрони с газ, и че на обществени места могат да се намерят големи количества празни опаковки, води до впечатлението, че консумацията на диазотен оксид е нормална и безвредна. За да намалят видимостта, местните търговци могат да се споразумеят да не излагат диазотен оксид на видно място в своите магазини и/или да не насърчават продажбата в магазина, като например дават отстъпки.²²

Поставянето на повече кошчета за отпадъци или използването на повече екипи за почистването на улиците и местата, където се изхвърлят отпадъци от диазотен оксид, също е възможен начин за противодействие.

Изследване в Ротердам показва, че използването на някои малки трикове²³ може да намали замърсяването и да увеличи усещането

за безопасност в общността.

Примери в тази посока са поставянето на стъпки по пешеходните маршрути до кофите за

боклук или боядисването на сивите, незабележими кофи за

боклук в ярък зелен цвят.²⁴

Интервенциите, които намаляват достъпността на диазотен оксид, също могат да бъдат взети под внимание.

Както беше посочено по-горе, вредните ефекти на диазотния оксид може да се увеличат при комбинирана употреба с други вещества като наркотици или алкохол.

Следователно възможно решение може да бъде ограничаването на местата за продажба до магазини, които продават кухненски уреди, тъй като патроните с диазотен оксид са предназначени за готвене. Тези магазини не работят вечер или през нощта, така че не може да се купи райски газ заедно с алкохол. Видяхме също, че хората, които използват повече от 5-10 балона последователно, са по-склонни да съобщават за инциденти.

Също може да се ограничи продажбата на големи количества на частни лица. За да не се заобикалят ограниченията в интернет, може да се внедри система, която лесно да удостоверява възрастта на купувача – например чрез верификация на ЕГН.²⁵

В случаите, когато диазотен оксид се използва по време на фестивали или други събития, общините биха могли да въведат специални изисквания в разрешителните, които издават.²⁶

Както мерките, така и кампаниите за повишаване на информираността трябва да бъдат конкретни и целенасочени. В Нидерландия са проведени фокус групи за проучване на мотивите за използване на диазотен оксид при юноши и младежи по време на участие в пътното движение. На базата на резултатите от това изследване, към този момент се разработва кампания за превенция на тази практика. Други кампании за повишаване на осведомеността се фокусират върху това да дадат съвети от медицински специалисти, които да намалят риска от увреждане, свързан с употребата на диазотен оксид.²⁷

Trimbos Institute се опитва да повлияе на потребителите в тяхната среда, чрез информационни флаери и видео клипове за родители, учители и др. Чрез този подход се ограничават случаите на употреба от любопитство.²⁸

Употребата на диазотен оксид за развлечение е особено висока по време на партита. Това може да се ограничи чрез формиране на партньорства и мобилизиране на общността, които да мотивират и мобилизират заинтересованите страни за участие в превенцията на употребата на райски газ.

РАЗРАБОТВАНЕ НА ЕФЕКТИВЕН ОТГОВОР ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ЗЛОУПОТРЕБАТА С ДИАЗОТЕН ОКСИД

СТЪПКА

01

Провеждане на оценка на риска

СТЪПКА

03

Формиране на партньорства и мобилизиране на общността

Мерки за противодействие на видимостта и достъпността:

1. Видимост

- > Да не се излага на видни места в магазините;
- > Да не се използват промоции за увеличаване на продажбата;
- > Да се поставят ярки кошчета за отпадъци на горещите точки;
- > Да се почистват по-често улиците.

2. Достъпност

- > Да се ограничат местата за продажба, за да не може диазотният оксид да се купува заедно с алкохол или през нощта;
- > Да се ограничи продажбата на големи количества за частни лица;
- > Да се извършва проверка на възрастта при онлайн покупки;
- > Да се забрани продажбата на диазотен оксид в нощните заведения.

3. Кампании за повишаване на информираността

- > Да се провеждат целеви и конкретни кампании.

СТЪПКА

02

Идентифициране на мястото, средата и целевите групи

Това ще позволи интервенциите да са конкретни и добре насочени.

СТЪПКА

04

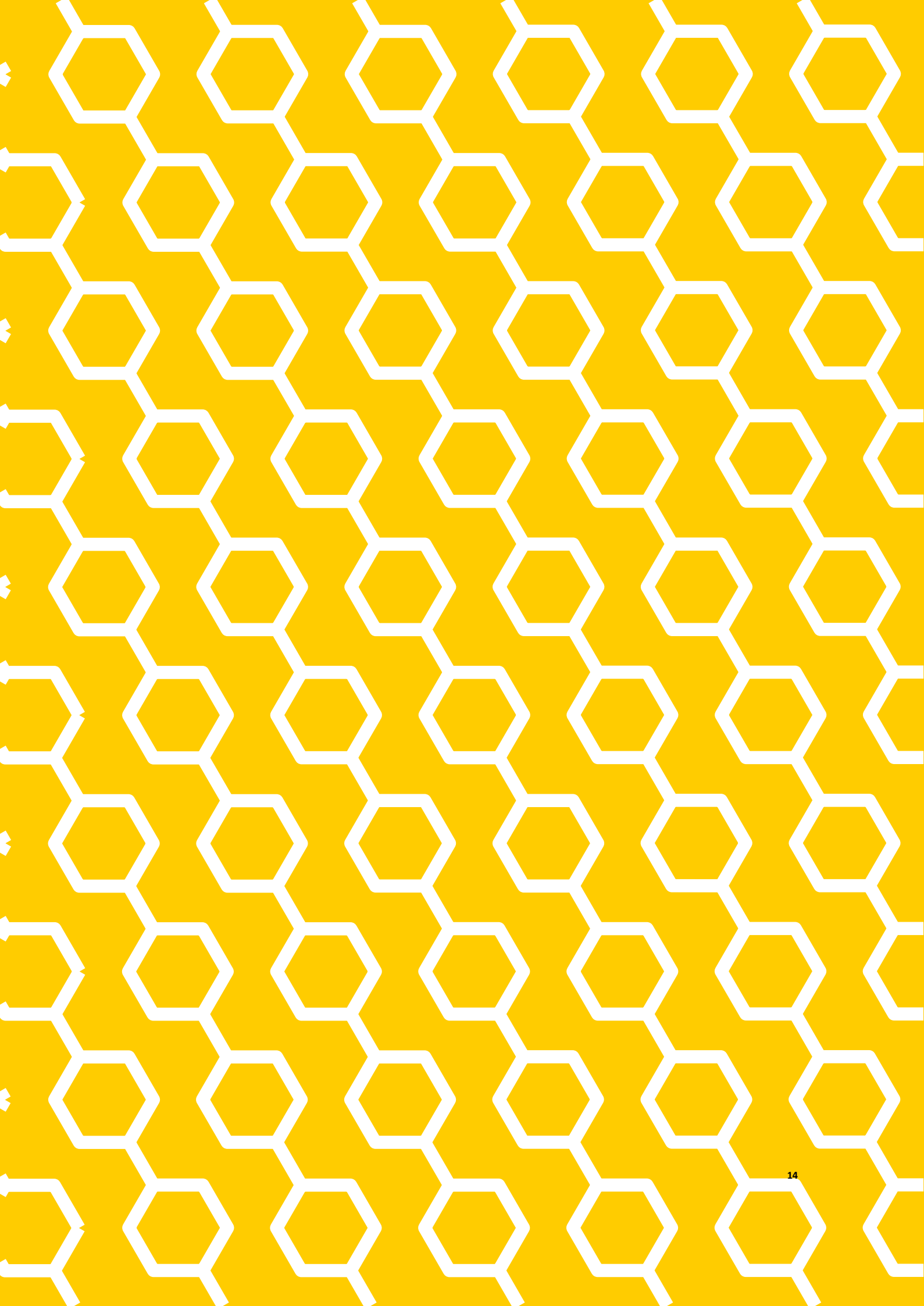
Оценка на ефективността на предприетите мерки

БЕЛЕЖКИ ПОД ЧЕРТА

1. Stephen Kaar et al., Up: The Rise of Nitrous Oxide Abuse: An International Survey of Contemporary Nitrous Oxide Use, *Journal of Psychopharmacology* 30:4 (2016).
2. Ibid.
3. DrugWatch, Information Sheet Nitrous Oxide, 29 Mar. 2017.
4. Dima Abdulrahim and Owen Bowden-Jones, Guidance on the Clinical Management of Acute and Chronic Harms of Club Drugs and Novel Psychoactive Substances, London: Novel Psychoactive Treatment UK Network (NEPTUNE), 2015.
5. DrugWatch, Information Sheet Nitrous Oxide.
6. Kaar et al., Up: The Rise of Nitrous Oxide Abuse: An International Survey of Contemporary Nitrous Oxide Use.
7. Abdulrahim and Bowden-Jones, Guidance on the Clinical Management of Acute and Chronic Harms of Club Drugs and Novel Psychoactive Substances.
8. Kaar et al., Up: The Rise of Nitrous Oxide Abuse: An International Survey of Contemporary Nitrous Oxide Use.
9. DrugWatch, Information Sheet Nitrous Oxide.
10. Jan van Amsterdam, Ton Nabben, and Wim van den Brink, Recreational Nitrous Oxide Use: Prevalence and Risks, *Regulatory Toxicology and Pharmacology* 73:3 (2015).
11. Abdulrahim and Bowden-Jones, Guidance on the Clinical Management of Acute and Chronic Harms of Club Drugs and Novel Psychoactive Substances.
12. Kaar et al., Up: The Rise of Nitrous Oxide Abuse: An International Survey of Contemporary Nitrous Oxide Use.
13. Camilla Ruz, How Dangerous Is Laughing Gas?, BBC News, 31 July 2015.
14. Belgium, Denmark, Croatia, Ireland, The Netherlands and Sweden
15. Dijksterhuis & van Baaren, Een Schone Boel En Een Veilig Gevoel: Verminderd Vervuilgedrag En Verhoogde Veiligheidsgevoelens Door Een Gedragsinterventie in Rotterdamse Straten, Nijmegen: Radboud Universiteit, 2015.
16. Politie Nederland, Steeds Meer Incidenten Met Lachgas in Het Verkeer, www.politie.nl, 8 Nov. 2019.
17. Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs, Risicobeoordeling Lachgas, Bilthoven, 2019.
18. Katrin Swartenbroux, 'Eerlijk, Lachgas Was De Meest Suffe Trip Ooit': De Nieuwste Drugshype, Niet Om Te Lachen, De Morgen, 24 July 2020.
19. Laura Nijkamp Marjan Möhle, Jeroen de Greeff, Joost Mulder, STAD in Europe: A Manual for Communities Preventing Alcohol Related Harm, n.d.
20. Fédération Bruxelloise des Institutions pour Toxicomanes, Avis Écrit Adressé À La Chambre Des Représentants, Commission De La Santé Publique Concernant La Proposition De Loi Visant À Interdire La Vente De Cartouches Métalliques Contenant Du Protoxyde D'azote Aux Mineurs, Brussels: FEDITO, Apr. 16 2018.
21. Swartenbroux, 'Eerlijk, Lachgas Was De Meest Suffe Trip Ooit': De Nieuwste Drugshype, Niet Om Te Lachen.
22. As is the case in Belgium and The Netherlands
23. A nudge, as we will use the term, is any aspect of the choice architecture that alters people's behaviour in a predictable way without forbidding any options or significantly changing their economic incentives. To count as a mere nudge, the intervention must be easy and cheap to avoid.
24. Dijksterhuis & van Baaren, Een Schone Boel En Een Veilig Gevoel: Verminderd Vervuilgedrag En Verhoogde Veiligheidsgevoelens Door Een Gedragsinterventie in Rotterdamse Straten.
25. Denmark has limited the points of sale and quantities
26. As is the case in The Netherlands
27. Kaar et al., Up: The Rise of Nitrous Oxide Abuse: An International Survey of Contemporary Nitrous Oxide Use.
28. van de Westeringh Mattijs, Nijkamp Laura, and Mangnus Hans, Lachgas: Geen Lachertje, Webinar Dutch Crime Prevention Council, 2020.

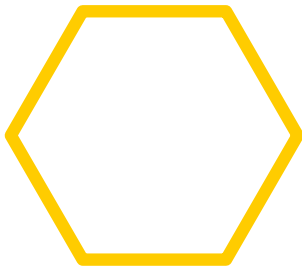
БИБЛИОГРАФИЯ

- Abdulrahim, Dima & Owen Bowden-Jones. Guidance on the Clinical Management of Acute and Chronic Harms of Club Drugs and Novel Psychoactive Substances. London: Novel Psychoactive Treatment UK Network (NEPTUNE), 2015.
- Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs. Risicobeoordeling Lachgas. Bilthoven, 2019.
- Dijksterhuis & van Baaren. Een Schone Boel En Een Veilig Gevoel: Verminderd Vervuilgedrag En Verhoogde Veiligheidsgevoelens Door Een Gedragsinterventie in Rotterdamse Straten. Nijmegen: Radboud Universiteit, 2015.
- DrugWatch. Information Sheet Nitrous Oxide. 29 Mar. 2017.
- Fédération Bruxelloise des Institutions pour Toxicomanes. Avis Écrit Adressé À La Chambre Des Représentants, Commission De La Santé Publique Concernant La Proposition De Loi Visant À Interdire La Vente De Cartouches Métalliques Contenant Du Protoxyde D'azote Aux Mineurs. Brussels: FEDITO, Apr. 16 2018. <https://feditobxl.be/site/wp-content/uploads/2018/08/Avis-%C3%A9crit-Fedito-Bxl-sur-le-protoxyde-dazote-2018-04-16-v2.pdf>.
- Kaar, Stephen, Jason Ferris, Jon Waldron, Madonna Devaney, John Ramsey & Adam Winstock. Up: The Rise of Nitrous Oxide Abuse: An International Survey of Contemporary Nitrous Oxide Use. *Journal of Psychopharmacology* 30:4 (2016), 395-401. <https://dx.doi.org/10.1177/0269881116632375>.
- Marjan Möhle, Laura Nijkamp, Jeroen de Greeff, Joost Mulder. STAD in Europe: A Manual for Communities Preventing Alcohol Related Harm. n.d. <http://stadineurope.eu/resources/sie-manual/>.
- Mattijs, van de Westeringh, Nijkamp Laura & Mangnus Hans. Lachgas: Geen Lachertje. Webinar Dutch Crime Prevention Council. 2020.
- Politie Nederland. Steeds Meer Incidenten Met Lachgas in Het Verkeer. www.politie.nl. 8 Nov. 2019. <https://www.politie.nl/nieuws/2019/augustus/9/00-steeds-meer-incidenten-met-lachgas-in-het-verkeer.html> (Accessed 11 Sept. 2020).
- Ruz, Camilla. How Dangerous Is Laughing Gas? BBC News. 31 July 2015. <https://www.bbc.com/news/magazine-33691783> (Accessed 14 Oct. 2020).
- Swartenbroux, Katrin. 'Eerlijk, Lachgas Was De Meest Suffe Trip ooit': De Nieuwste Drugshype, Niet Om Te Lachen. De Morgen. 24 July 2020. <https://www.demorgen.be/nieuws/eerlijk-lachgas-was-de-meest-suffe-trip-ooit-de-nieuwste-drugshype-niet-om-te-lachen~b8181e60/> (Accessed 9 Sept. 2020).
- van Amsterdam, Jan, Ton Nabben & Wim van den Brink. Recreational Nitrous Oxide Use: Prevalence and Risks. *Regulatory Toxicology and Pharmacology* 73:3 (2015), 790-6. <https://dx.doi.org/10.1016/j.yrtp.2015.10.017>

НАЦИОНАЛЕН ФОКУСЕН ЦЕНТЪР
ЗА НАРКОТИЦИ И НАРКОМАНИИ

Информация за контакт

Дирекция „Психично здраве и превенция на зависимостите“
Бул. "Акад. Иван Евстратиев Гешов" 15,
София 1431, България
e-mail: office@nfp-drugs.bg.

Издание на Национален център по общественото здраве и анализи
София, 2022 г.